

Sällskapet Strömstierna – Nyhetsbrev 2

Hej alla,

Förhoppningsvis har sommaren varit hyfsad för Er alla. Och jag har kommit ihåg att nu skall Nyhetsbrev 2 sändas ut till Er.

Bland nyheterna som distribueras kommer även gamla nyheter att sändas ut som jag skrev i Nyhetsbrev 1. Detta brev innehöll information om Lysekils historia från 1543 – 1587.

Nyhetsbrev 2 innehåller information om Lysekil fram till år 1610.

Nyheter

Det som händer den närmaste tiden är att jag skall hålla två föredrag på Stadsbiblioteket:

- Lördagen den 7 september, kl 11-13: Lysekils Historia med fokus på Landstormens, Lottakårens, Hemvärnets, Skytteföreningens och Försvarsutbildarnas historia.
- Under Lysekils Kulturvecka: Torsdagen den 10 oktober, kl 18-1930: Försvunna hus i Gamlestan.

Dessutom kommer Sällskapet ha Öppet hus för släktforskare på Stadsbiblioteket:

- Lördagen den 5 oktober, kl 11-13 (cirkatider)

Arkivens Dag genomförs i hela landet lördagen den 9 november. Sällskapet kommer då att hålla ett föredrag på Stadsbiblioteket kl 12-1330. Ämnet för föredraget är ännu ej beslutat.

Ideer äro välkomna!

Nu följer en liten upprepning från Nyhetsbrev numro 1 – detta för nya medlemmar.

När Ni nu läser denna Lysekils historia har jag källreferenser till de flesta av händelserna. Tanken med detta är dels att visa var informationen är hämtad och dels att stimulera till mer läsning om vår historia. Sedan kan Ni ju som tidigare på vår hemsida hitta en Källförteckning över litteratur som berör Bohuslän och Lysekil.

Om Ni vill kommentera innehållet i denna **Lysekils historia** är Ni givetvis välkomna!
Nästa Nyhetsbrev numro 3 kommer att sändas ut i slutet av december 2019.

Mvh Per Stenros

perstenros@gmail.com

./

Lysekils historia

- 1588 Henrik Gyllenstierna till Åhgård (Aagaard) säljer mer eller mindre frivilligt allt sitt gods i Bohuslän till den danska kronan: Lyse gård i Lyse socken och Lysekil samt Hundebo gård (Hunnebostrand) i Askum med underliggande strandägor. (Hasslöf, Sillfisket i Bohuslän under 1500-talet, Vikarvets årsbok 1932) (Lüsch, Lysekils Historia, sid 10)
- 1588 Sören Wolsen från "Liise Kiell" besöker åter Ålborg under icke sillsäsong och erlagger 2 mark i "bropenge". (Pettersson, Skärgårdsbebyggelsen i Bohuslän, sid 86)
- 1589-12-.. Kung Jakob av Skottland köper timmer från Bohuslän. På sin resa genom Bohuslän övernattar kungen bland annat på Holma gård. (Pettersson, Skärgårdsbebyggelsen i Bohuslän, sid 48)
- 1589 Den norska jordeboken för Stångenäset och Sotenäset skriver om fiskeläget Lysekil samt Stangesund och Skeppsholmen:
- Lysekil har totalt 198 bodar, av vilka
    - 117 utan närmare beteckning är fördelade på 50 ägare, varav 11 tunnbindare, 4 skraddare, 1 skomakare och 1 timmerman; dessa anges ägda av strandsittare.
    - 68 köpmansbodarna är fördelade mellan 34 ägare, varav 3 från Flensburg, 5 från Ålborg, 3 från Köpenhamn och de övriga från olika danska platser; endast 6 bodar ägs av bohuslänska adelsmän.
    - 13 bodar betecknas som krambodarna och har 10 ägare, varav 1 från Marstrand, 1 från Ålborg och 1 från Holland (eventuellt).
  - Stangesund har 9 bodar. Detta fiskeläge ligger längst ute på Stångenäset.
  - Skeppsholmen har 16 bodar med 14 ägare, varav 6 från Flensburg, 5 från Ålborg, 1 från Köpenhamn.
  - Saltö har 52 bodar, av vilka 45 är köpmansbodarna med 30 ägare, varav hälften är bosatta i Danmark. Av de övriga sju bodarnas ägare är en från Holland.
- På Lyse gårds ägor - antagligen norr om nuvarande Skalhamn - har Anna Paaschiss (Påske) fyra bodar, Ingeri Bödickers en bod, Doredhe Caspers en bod och slutligen Innger Thorkiltz likaså en bod. Dessutom har Anna Paschiss en femte bod, en krambod, i Lysekil. Krambodarna används till ett blandat varuutbud. (Bohusläns Historia, sid 169-170) (Pettersson, LP 2001-12-14)
- I Lysekil, som är befolkat året runt, har Lisebet Stratzmandts från Köpenhamn två köpmansbodarna. I köpmansbodarna förvaras köpmansgods såsom saltad och rökt sill. (Pettersson, LP 2001-12-14)
- Bland krambodsägarna finns Didrik Mortenssen.

I Lysekil inklusive Saltö, Skeppsholmen och Stangesund finns alltså inalles 275 bodar med cirka 154 ägare.

Bodförteckningen redovisar alltså inte vilka människor som bor i Lysekil 1589. Strandsittarbeteckningen används troligen endast för att skilja dessa bodar från köpmansbodarna och krambodarna. (Pettersson, Skärgårdsbebyggelsen i Bohuslän, sid 33-52, 75-83, 86-87, 100-101)

Hunnebostrand har vid samma tillfälle 117 bodar, som ägs av 71 strandsittare, varav 1 timmerman, 1 buntmakare, 1 tunnbindare, 1 smed, 1 tältmakare, 1 kock, 3 skomakare och 1 "graver". Bodägarna är från olika orter inom och utom Bohuslän: 3 från Oslo, 1 från Fredrikstad, 1 från Moss, 1 från Tönsberg, 1 från Malmö, 1 från Ålborg. (Pettersson, Skärgårdsbebyggelsen i Bohuslän, sid 87-88)
I Hunnebostrand nämns Anna Bartolomeus, Marenne Harrkils och Boel Mickels, alla ägare till var sin strandsittarbod. (Pettersson, LP 2001-12-14)

Antalet deltagare i fisket är helt obekant. Uppgifter i den norska jordeboken ger intryck av stor rörelse åtminstone på Stångenäs och Sotenäs. Säkerligen är det stora skaror från både det inre av Bohuslän och från trakterna omkring Göta älvdalen, som söker sig ut till fiskeplatserna under fångstsäsongerna, då jordbruksarbetet ligger nere.

Från de närbelägna kusterna i norska Östlandet och Jylland samt från städer i Slesvig, Själland och Skåne kommer bönder och borgare seglande till fisket. Deras deltagande är värdefullt då de sedan gammalt äger erfarenhet i sillfisket vid de egna stränderna och har nödiga redskap.

Troligen seglar fiskare från samma bygd tillsammans till Bohuslän och uppträder där i mer eller mindre samlad trupp. Vissa uppgifter i den norska jordeboken antyder att de norska deltagarna främst förlägger sin verksamhet till trakterna norr om den svårpasserade Sotenfjorden, medan danskarna och de söderifrån kommande deltagarna i fisket slår sig ned i skärgården söder om denna fjord.

De ovan dokumenterade jordeboksuppgifterna visar att en väsentlig del av fiskelägesbebyggelsen utgörs av köpmansbodarna i vilka sillen saltas eller på annat sätt bereds. Av övriga bodar ägs många av hantverkare framför allt tunnbindare, det vill säga yrkesmän som arbetar tillsammans med de hitkomna köpmännen.

Däremot nämner bodförteckningarna ingenting om några fiskare. Antalet egentliga yrkesfiskare har sannolikt varit relativt litet. Fisket bedrivs säkerligen till största delen av bönder och borgare, som vandrat eller seglat till kusten.

Dessa inkvarteras i köpmans- och hantverksbodarna eller, där detta ej kan ske, ligger i sina båtar eller i tält liksom tidigare på de skånska fiskelägena.

Sannolikt gör också sillstimmens nyckfulla vandringar det mindre lämpligt för många av de i själva fisket sysselsatta att definitivt binda sin verksamhet till ett visst skärgårdsområde.

Lokaliseringen av de större och permanenta säsongfiskelägena har nog berott på möjligheterna att driva handel med sill. Handeln med sill är vid denna tidpunkt nästan liktydig med export, mycket på grund av att den inhemska avsättningen av fisk fortfarande är låg. (Lennart Dalén, Den bohuslänska fiskelägesbygden.)

Att döma av fiskeriförordningarna har sillen mest fångats i garn, och som vi har att göra med kustfiske, är det stågarn, som användes. ”Standande garn” kallas de också i 1589 års fiskeriförordning.

Garnen sätts på kvällen och dras på morgonen. Vanligen tar man inte upp dem varje dag, utan man halar dem tvärs över båten och tar ur sillen samt låter dem stå kvar på samma plats. Ankaren tar man då inte upp. Detta förfaringsätt heter på Koster ”lunna”, på Sotenäs ”förhala” garnen, och säkert är det detta, som avses i 1589 års fiskeriförordning, där det heter att fiskaren skall föra om dagen ”standande Garn at røchte”.

Även i övrigt innehåller den stränga bestämmelser om att garnen skall sättas på kvällen och dras på morgonen efter kl. 10. När fiskaren går ut, skall han dessutom ta tecken av tullaren, detta för att hindra tjuvvittjande, som drivs i rätt betydlig skala. (Hasslöf, Sillfisket i Bohuslän under 1500-talet, Vikarvets årsbok 1932)

1589 Den första stora [dokumenterade] sillfiskeperioden i Bohuslän avslutas.

Sillstimmen vänder åter till havs och människorna tvingas överge skärgården. De många bodarna längs stränderna tjänar ej längre något ändamål utan får förfalla. Endast få ställen där marken lämnas orörd ända fram till våra dagar kan dessa tomtningar iakttagas, bland annat på Skeppsholmen.

Men strandbebyggelsen försvinner ej helt. Redan under sillfisket har fast bebodda kärnor uppstått i säsongfiskelägenas bodanhopningar. I ett antal fall kommer dessa kärnor att fortleva även under den följande tiden utan sill. Ur dem skall i sinom tid den moderna fiskebebyggelsen växa fram.

Som en utomordentligt viktig följd av 1500-talets sillfiskeperiod framstår sålunda grundläggandet av Bohusläns fast bebodda fiskelägesbygd. (Lennart Dalén, Den bohuslänska fiskelägesbygden.)

Säsongsfisket efter sill pågår höst- och vintertid i fyra månader, ibland kortare, ibland något längre. Detta innebär att man under hela sillperioden, åtta cirka månader om året, är hänvisad till det ordinarie fisket. Detta fiske bedrivs ej från säsongfiskelägena utan från skärgårdens året runt bebodda samhällen och enstaka boningar. Detta faktum har av dem som skrivit om bebyggelsen i skärgården under 1500-talet knappast observerats och än mindre framhållits.

Säsongsfisket är av väsentligt annan karaktär än strandsittarnas vanliga fiske efter torsk, kolja, vitling, skädda, makrill, gråsej, ål, hummer och ostron. Denna olikhet i fiskenas karaktär och årstidsanknytning är värd att observera, så att man ej drar förhastade slutsatser om något slags utveckling av säsongsfiskelägen till strandsittarsamhällen. (Pettersson, Skärgårdsbebyggelsen i Bohuslän, sid 101)

1589 ff Efter säsongfiskets slut är följande invånare i Lysekil kända till namnet: Christen Holm (1592), Klaus Rasmusen (1596), Olof Caspersen (1597), Joen Lauritzen (1597), Henrich Rasmusen (1597), Erik Engelbersen (1597) och Oluf Olufsen (1598). Ingen av dessa finns med i förteckningen över bodägarna enligt 1589 års längd. (Pettersson, Skärgårdsbebyggelsen i Bohuslän, sid 101)

1590 cirka Peder Claussøn Friis, född 1545, död 1614, författar sin beskrivning av Norge – *Norrigis Bescrifuelse*. Boken utges i tryck först 1632. (Pettersson, Anonyma fiskeläger, sid 13) (Pettersson, Skärgårdsbebyggelsen i Bohuslän, sid 56, 85)
För första gången erhålls en samtida skildring av Bohusläns fiskerinäring.

Som de båda viktigaste fångstobjekten vid denna tid anges makrillen och torsken. Makrillen fångas med krok och snöre eller dras med garn inne i vikarna under juli och augusti. Torskfisket bedrivs "sommestedz" ute till havs bland annat söder om Lindesnes. Som deltagare i detta fiske nämns "Marstrandz borgare oc andre her aff Landet". På detta fiske fångas även "Helle=fisch". Fångsterna torkas och saltas. På samma sätt bereds även långa som förekommer rikligt "her under Landet ligesom under Jutland oc andenstedz".

Kustfisket inomskärs eller i de närmast utanför skärgården liggande farvattnen kräver inte mer invecklad eller dyrbar fångstutrustning än bönderna och de flesta kustborna kan skaffa sig. Detta fiske är säkerligen urgammalt och idkas till huvudsaklig del endast i den omfattning de enskilda hushållens behov kräver.

Större kapitalinvesteringar i form av fartyg och redskap, sannolikt väl redan då storbackor, behövs däremot i storsjöfisket sommartid långt ute till sjöss. Därför är storfisket föremål för yrkesmässig hantering. Troligen är detta fiske också en nyhet för Bohuslän och introduceras under 1500-talet med kunskaper från det fiske som bland annat nederländarna börjat tillämpa på Nordsjön.

- 1590 En kunglig förordning stadgar, att endast ekträd som är tolv alnar höga från roten och till toppen samt omkring en halv aln i kanten, får huggas och utföras. (Krantz, Under länsherrevärja och biskopsstav, sid 40)
- 1592-05-20 Biskop Jens Nilssøn från Oslo kommer "til en gaard Buer vid Liussekind" på väg till begravningen av Henrik Gyllenstierna i "Kongelff". På hemvägen passerar biskopen den 20 maj "Liusekil ... oc saa reigste hen til en gaard, Buer, og bleff der om natten". (JN)
- 1593-04-14 Biskop Jens Nilssøn är andra söndagen efter Påsk gäst i Bro prästgård, där bland andra kapellanen i Stang (Lysekil) Jörgen Knudsen var närvarande. "Samme tid gaff bispen och herr Jörgen udj Stang forloff at drage hiem och begierde hand at bispen ville unde hannem et hand matte beholde Stangen och Fischbechskils kirche saa lenge som her Nils i Tegneby och Benthe salig her Mortens ville hannem dennem unde." Denna Benthe var tydligen den döde prästens i Bro änka. Jörgen var alltså på samma gång kaplan i Lysekil och Fiskebäckskil, alltså under Bro och Tegneby. (Fritz Lüsich, sid 10)

Brastad medeltida kyrka, Sven Rydstrand, Storgubbar och småfolk, sid 155

1594-04-13/14 Biskop Jens Nilssøn besöker Bro pastorat. I sina Visitatsböcker skriver biskopen om "Stangen en lang aadde aff Stangenes skiuder sig i sudoust fra Liuse kirche ... och fra Finsbo i suduest strecher den sig, och staar Stangskircke en liden trækirche yderste paa Stangen der haffuer verit fiskeleye".

Biskopen kommer till Brastad från Dragsmark. Sällskapet har tagit vägen över gården Hultås till Oxevik och passerat "Geduigsunds kircke staaendis ved stranden, der droge wi ret om hende och haffde hende paa den venstre haand och til bryggen. Der lagde vi vdaff Geduigsund met baaden ... droge wi i nord vd aff Geduigsund, fra Oxeuigen som wi gick til baads, om en holme kaldis Stalmesterholmen som wi haffde paa den venstre hand, och er den nordeste holme i Geduigsund". [Anm: Geduigsund = Getvik(sund).] (Pettersson, Skärgårdsbebyggelsen i Bohuslän, sid 88-93) (Hasslöf, Bohus len - I krig och fred, sid 34)

Kaplan Anders Olssøn med flera tar emot biskopen. I sina dagböcker skriver biskopen vidare om bland annat "her Jørgen Knudsenn, vdj Stang som er it fiskeleye". Jørgen Knudsenn är kaplan både i Bro och Tegneby pastorat, som vid denna tidpunkt även omfattar Morlanda. Fiskebäckskil är egen annexförsamling under Morlanda. Stangens fiskeläge och Fiskebäckskil har således gemensam präst. (JN) (Pettersson, Bohuslän förr, sid 12) (Skaftö årsskrift 1987, Allan Ivarsson) (Morlanda Hembygdsbok, del III, sid 23) (Hasslöf, Bohus len - I krig och fred, sid 34)

Biskop Jens Nilssøn nämner Skioldenborg, dagens Sköllenborg, ett "fiskeleye" i Bro socken. (Axel Emanuel Holmberg, Bohusläns Historia III, sid 28) (Pettersson, Skärgårdsbebyggelsen i Bohuslän, sid 13-22, 73-75) (Pettersson, Kulturminnen i Bohuslän, sid 61-65) (Pettersson, Bohuslän förr, sid 50-52)

1594 Anders Bjørnsen, Thomis Christensen och Thomis Rasmussen från Rågårdsvik besöker Ålborg under pingstmarknaden. De erlägger mellan 10 till 14 skilling i "bropenge" för respektive fartyg. (Pettersson, Skärgårdsbebyggelsen i Bohuslän, sid 87)

1594 Jørgen Strick från "Fiskebek Kill" besöker Ålborg under pingstmarknaden, det vill säga under icke sillsäsong. Han erlägger 8 skilling i "bropenge". (Pettersson, Skärgårdsbebyggelsen i Bohuslän, sid 87)

1594 Peter Thomeson från "Gjedvik Sund" (Getvik) besöker Ålborg under pingstmarknaden. Han erlägger 4 skilling i "bropenge". (Pettersson, Skärgårdsbebyggelsen i Bohuslän, sid 93)

1597-08-13/15 Biskop Jens Nilssøn besöker åter Bro pastorat. Biskopen kommer liksom vid föregående visit från Dragsmark. Enligt dagboken "drog bispenn fra Draxmarck oc nedt til Geduigsundt, der lagde wi ut met baader, och vaar

samme thid i selskaff met bispenn her Peder i Draxmarck, her Anders (Olssen) och her Jørgen (Knudsenn) vdi Stang offuer Guldmarenn oc vaar vor kaass i norduest der offuer til Liusekil østen for, der som wi lagde sidst i land bispen visiterit".

Anders Olssen är prost i Bro och Jørgen Knudsenn är ännu kaplan i Stang. Den 14 augusti visiterar biskopen pastoratet och den dagen avhålls tre predikningar: av biskopen själv, prosten och kaplanen. Vi bör notera att vid denna tid saknas bänkar i kyrkan. Församlingen får alltså stå upp under hela gudstjänsten!

På kvällen är det fest i prästgården och bland gästerna återfinns "her Jørgen i Stang en quinde ved naffnn Margrete och Hans Klocker". (JN)

Inalles finns i biskopens resedagböcker förtecknat 34 fiskelägen ("fiskeleye"). Dessa ligger mellan Marstrand och Hamburgsund med huvudsaklig koncentration på kuststräckan Fiskebäckskil – Hamburgsund; här finns 17 platser nämnda. [Anm: För betydelsen av "fiskeleye", se Pettersson, Anonyma fiskeläger, sid 12-25.]

1599 Peder Claussøn Friis berättar att Marstrands borgare och andra här i landet årligen med sina skutor fiskar torsk och hälleflundra på danska revet omkring tio mil söder i havet från Lindesnäs. (Hasslöf, Bankskutor och sjöbåtar, sid 8)

1600-tal Den urgamla runstaven används alltjämt i Norden. Det växlande klimatet och tvånget att i god tid bereda sig för sådd och skörd samt andra göromål för att tillvarataga jordens ymnighet under den blidare årstiden, tvingar dock mycket tidigt, sannolikt redan under hedendomen fram en för Skandinavien egendomlig tidsräknare och anordning för tidsbestämning, nämligen runstaven eller, såsom den också kallas, prim- eller årsstaven.

På runstaven är alla årets dagar inristade eller rättare inskurna med 52 serier, vardera bestående av de sju första runorna i den yngre runraden, motsvarande vårt A till G. A betecknar således Söndag, B måndag o. s. v. För övrigt bör tidsräkningen ha skett i överensstämmelse med den gamla isländska, enligt vilken ett visst datum år efter år infaller på samma dag. De 52 veckorna gör emellertid inte mer än 364 dagar, och man måste således då och då reglera räkningen med en tilläggsvecka, när skillnaden uppgår till 7 dagar.

Året delas i två hälfter, sommar och vinter. Var och en av dessa hälfter delas i två årstider, från sommarmål till midsommar, från midsommar till vinternätter, från vinternätter till midvinter, från midvinter till sommarmål.

Slutligen delas var och en av årstiderna i tre månader, vilka ursprungligen syns ha haft en viss förbindelse med månens rörelser. Detta är i varje fall tydligt med avseende på julmånaden samt de båda därpå följande månaderna Thorre och Goi, oförklarliga namn, vilka till in i sena tider stått i vår almanacka som Thorsmånad (januari) och Gøjemånad (februari). (Ernst Hörman, Runstaven och dess sinnebilder, Vikarvets årsbok 1930)

- 1601 Biskop Jens Nilssøn avlider.
Magister Andres Berndtssøn förordnas till ny superintendent (biskop) i Oslo. (Hasslöf, Bohus len - I krig och fred, sid 39)
- 1602 En ny (dansk) tullstadga utfärdas, som stadgar att såväl in- som utländska köpmän erlägger tull vid trävaruutförelse. Enligt stadgan erläggs en bestämd avgift för ett visst stycketal av trävaror. Förordningen lämnar också intressanta uppgifter om de olika timmersorternas benämningar samt uppgifter på de mängder som de vanligast säljs i.
- ”Sågdelar” är det gemensamma namnet på plankor och bräder, som bearbetats i sågarna i motsats till ”huggborden”, som förädlats med yxor. Dimensionerna är rätt växlande, men i genomsnitt har plankorna en tjockled, som varierar mellan 1½ och 2 tum. Ur en stock med 15 tums diameter mitt på stammen kan man utvinna sju stycken sådana plankor. En dylik stock benämnes ”sjubordsstock” och är enligt en förordning från början av 1600-talet den minsta dimension, som får avverkas. (Krantz, Under länscherrevärja och biskopsstav, sid 44)
- 1603 Borgarna i Kungälv, Marstrand och Uddevalla får den danske kungens tillstånd att köpa timmer i Sverige för att försälja i utlandet. Trävaruhandeln kommer nu i ett annat läge. Förut har utländska skeppare kommit med sitt fartyg, lagt till var som helst och köpt direkt av bönderna. Städernas köpmän får nu ett passande verksamhetsfält och detta leder till ekonomiskt uppsving för städerna, speciellt Uddevalla. (Krantz, Under länscherrevärja och biskopsstav, sid 40)
- 1607-01-25 Skeppshövitsman Hans Brun till Timmersö, byter till sig gården Vese i Bro socken, mot gårdar i Tanum och Hogdal socknar. (Tiselius, sid 93)
Bland Hans Bruns barn kan nämnas att Birgitte Hansdotter Brun gifter sig med änkemannan Peder Knudsen Måneskiöld och Hans Hanssøn Brun gifter sig med Margareta Pedersdotter Bagge på Holma. (Lindbergh, Del I, sid 431)
- 1607 Ett fartyg byggs i Åbyfjorden (”Åbygårds fjord”) för krigsmaktens behov. (Krantz, Under länscherrevärja och biskopsstav, sid 46)
- 1607 Norge och därmed även ”bohusleningarna” får en egen bibel. (Hasslöf, Bohus len - I krig och fred, sid 53)

- 1607 Så har en Uddevallaborgare kunnat se ut. Norsk glasmålning i Bergens Museum, föreställande en köpman, som väger upp torr-fisk. Själv kunde han inte skriva. Därför bomärket vid sidan. (Kristiansson, Uddevalla stads historia, Del I, sid 142)
- 1609 Mads Pederssön Bagge på Holma och hans systrar Anna Pedersdotter Bagge och Margareta Pedersdotter Bagge byter till sig sätesgården Vese, som senare utökas med gårdarna Tveten, Orndal, Björneröd, Bubacka och Lingatan i Bro socken. Dessa gårdar har tidigare varit i släkten Bagges ägo. (Tiselius, sid 93) (Lindbergh, Del I, sid 431)
- 1610 Kristian IV genomför en herredag i Oslo denna sommar. Ärendet är att kungen vill få sin äldste son Kristian hyllad som tronföljare.

Under resan tillbaka från Oslo till Köpenhamn besöker delar av kungens följe orter i Bohuslän där de får förplägnad och nattlogi. Uppgifter om denna resa finns noterade i länsräkenskaperna. Nämnda "gästgivare" är Jens Nilssen Viborg, ridefogde i Norrviken boende i Mjölkeröd, David Slaugman, skeppsredare i Ulebergshamn i Tossene, Didrik Mortenssen, strandsittare i Lysekil, Hans Schöffuelbeen, strandsittare på Gullholmen, Morten Kristenssen, strandfogde i Mollösund, samt Helge Torgerssen, borgmästare i Kungälv.

1610 Kristian IV börjar ta ut extraskatt i Bohuslän. Skatten kallas omväxlande för kongsskatten, sølvskatten eller pengeskatten. Därvid nedtecknas länets äldsta bevarade extraskattemantalslängd.

Krono- och skattebönder betalar i extraskatt 1 daler. Vid kusten betalas på grund av fisket 1,5 daler.

Sunnervikens skeppsreda börjar skilja på hel- och halvgårdar.

Mantalslängden redovisar totalt för Bohuslän 5.213 skattebetalare. De är "husmän, ödesgårdsmän, backsittare, öbor och strandsittare". Totalt finns 311 strandsittare som betalar efter "yderste formue". Det innebär att nära 6 procent är strandsittare. Sju fiskelägen har tio eller fler strandsittare: Mollösund, Vallerön (nordväst om Kåringön), Gullholmen, Rågårdsvik, Fiskebäckskil, Lysekil och Hunnebostrand.

Med strandsittare menas person som är bosatt vid kusten och livnär sig på hantverk, handel eller fiske, men är ej samtidigt borgare i köpstad, bonde eller "husman" med jord eller "tyende" (tjänst).

För Kornö vid denna mantalsräkning 1 strandsittare. (Pettersson, Skärgårdsbebyggelsen i Bohuslän, sid 103)

För Lysekil redovisas 33 strandsittare, varav 6 hantverkare: 4 tunnbindare, 1 skomakare, 1 skraddare. (Pettersson, Skärgårdsbebyggelsen i Bohuslän, sid 86-87, 103)

För Fiskebäckskil noteras 29 strandsittare, varav 8 hantverkare: 2 tunnbindare, 2 snickare, 1 skraddare, 3 smeder. (Pettersson, Skärgårdsbebyggelsen i Bohuslän, sid 87-88, 103)

För Rågårdsvik noteras 13 skattebetalare. (Pettersson, Skärgårdsbebyggelsen i Bohuslän, sid 94)

För Gullholmen noteras 12 strandsittare. (Pettersson, Skärgårdsbebyggelsen i Bohuslän, sid 94)

I Mollösund finns 47 strandsittare registrerade, varav 6 hantverkare: 1 tunnbindare, 2 skomakare, 2 skräddare, 1 murare.

Jämför vi denna mantalsräkning med 1589 års Norske Rigsregistranters redovisning av antalet bodägare och hantverkare finner vi att i Lysekil totalt har antalet hantverkare minskat ungefär tre gånger. Trots osäkerheten i de redovisade siffrorna innebär detta att 20 år efter sillfiskets slut finns ungefär 30 procent av strandsittarna kvar i kustsamhället, det vill säga 70 procent av de i sillfisket deltagande har försvunnit från kusten. Vad kan då dessa kvardröjande bofasta innevånare ha för sysselsättning för att klara sitt uppehälle sedan sillfisket försvunnit?

Handelsgeografiskt har Bohuslän under lång tid vuxit samman med det övriga danska väldet omkring Kattegatt och Skagerack. Under den danska tiden har alla de bohuslänska städerna haft rättighet att handla med utlandet.

Även allmogen åtnjuter en begränsad seglationsrätt, innebärande frihet att driva sjöfart samt att till städerna och utlandet sälja timmer och egna produkter för det egna hushållets räkning.

Landsköp är visserligen förbehållet städernas borgerskap, men allmogens inskränkta seglationsrätt ger möjligheten till en förtäckt handel av betydande omfattning på landsbygden.

Under 1500- och 1600-talen undergår det norska samhället en ekonomisk och social omvandling. Detta har betydelse för fiskelägesbygdens utveckling. Den allmänna prisstegringen i Europa under 1500-talet gör sig märkbar i Norge under den senare hälften av århundradet och ett stycke in på det följande seklet. De kommersiella förbindelserna med de växande handelsstäderna vid södra Nordsjön blir livligare. Tidigast får denna uppblomstring influenser inom norsk trävaruhantering.

Södra Östersjön blir under 1520- och 1530-talen stridszon mellan de svenska, danska och de lübeckska flottorna. Ersättning för den försvårade utskeppningen av trä från Östersjöländerna fås från Norge. Bohuslän och Östlandet förvandlas snabbt till ett för sin tid betydande sågverksområde.

Inom trähantering och bergsbruk blir de ekonomisk-geografiska förändringarna av mer stadigvarande betydelse jämfört med den kortvariga perioden av sillfiske. En specialiserad yrkeshandlarkår börjar göra sig gällande i de växande städerna. Ökande möjligheter till biförtjänster inom bland annat skogsavverkning och bergsbruk tillsammans med ökande priser på spannmål

innebär att ödehemman åter tas i drift samt att skogs- och gruvbygder nykoloniserar.

Allmogen börjar alltmer att komplettera sin självförsörjning med varuutbyte, försäljning och köp. Trävaror, tjära, fisk och olika jordbruksprodukter finner lätt köpare. Böndernas försäljning ökas inte bara på grund av av vinstmöjligheterna utan även därför att skatter börjar betalas med pengar i större utsträckning än tidigare.

Redan under 1400-talet då trävaruskeppningar till Nederländerna tycks ha kommit igång vidtas restriktioner mot allmogens sjöfart vilket borde betyda att den nått en ganska stor omfattning. Allmogeköpmän som har utsträckt sin handel att omfatta många slags varor försöker kringgå de stränga lagbuden mot landsköp genom att ta burskap som borgare i städerna samtidigt som de kvarstannar ute i bygderna.

Det bör därför föreligga ett ganska nära sammanhang mellan de fast bebodda bohuslänska fiskelägenas första framträdande omkring år 1600 och dessa ovan kortfattat beskrivna förändringar inom det norska näringslivet. Samtidigt med att trävaruexporten ökar behovet av fraktfartyg, förbättras betingelserna för ett yrkesmässigt fiske genom uppluckringen av egenhushållningssystemet, den ökande folkmängden i städerna och tillkomsten av nya näringsgrenar som ej avser livsmedelsproduktion.

De bohuslänska mantalslängderna fram till området avträdande till Sverige har granskats ingående och man anser att 1610 års längd vara i hög grad fullständig. Sannolikt är strandsittarna i stort sett identiska med antalet hushåll eller "röktal". Hur många personer som ingår i dessa hushåll är dock svårt att avgöra. Först i och med det svenska tabellverkets tillkomst blir det möjligt att säkert bestämma relationstalet mellan röktal och redovisad folkmängd.

Man uppskattar att medeltalet personer per landsbygdshushåll var cirka 5,4. Strandsittarbefolkningen i hela Bohuslän år 1610 uppgår sålunda till ungefär 1.700 personer. Med detta beräknings sätt bor detta år i Lysekil 178 personer, i Fiskebäckskil 157 personer och i Mollösund 254 personer i ungefärliga siffror. Marstrand oräknat innebär detta att de tre fiskelägena tillsammans har cirka 35 procent av samtliga strandsittare i Bohuslän.

För några andra fiskelägen redovisar Nils Tengby dessa siffror för detta år: Karingön 28 invånare, Ellös 27, Råön 27, Vallerö 59, Gullholmen 130, Rågårdsvik 70, Grebbestad 16, Bovallstrand 11, Ulebergshamn 32, Malmön 38, och Hunnebostrand 54. Städerna invånarantal är för Uddevalla cirka 500 och för Marstrand cirka 1400 invånare. (DN 1986-04-23)

Vid början av 1600-talet är fiskelägesbygderna i huvudsak koncentrerade till de yttre delarna av fjordområdet mellan Stigfjordens och Gullmarens mynningar. Bygdens läge vid de stora fjordarnas mynningar erbjuder särskilt gynnsamma handels- och sjöfartsmöjligheter, speciellt beträffande Bohusläns dåtida stora exportnäring, trävaruhanteringen.

Det på sina håll i relation till folkmängden stora antalet hantverkare tyder på att handeln och sjöfarten har stor betydelse för strandsittarbebyggelsens utformning. Säkerligen spelar storfisket vid denna tidpunkt en större roll för strandsittarna än för de flesta huvudsakligen husbehovsfiskande bönderna.

Vid mynningen av Gullmaren, som leder in till ett av de viktigaste områdena för träavverkning, ligger 1610 mitt emot varandra landskapets båda, näst Mollösund, största fiskelägen, Lysekil och Fiskebäckskil, med sammanlagt 62 strandsittare, det vill säga 20 procent av strandsittarbefolkningen i Bohuslän. Fiskelägena har en hög andel hantverkare, nästan 25 procent.

I fråga om Lysekil noteras att flera innevånare bär tyska namn och att 31 av 33 strandsittare betalar mellan 1,5 och 3 daler i skatt. Detta tyder på så god ekonomi att de snarare bör ha livnärt sig på sjöfart och handel än bara fiske.

För Bohusläns skogar gäller att Norrviken och Sörviken är skogrika och har stora ekskogar. På Orust finns totalt 26 sågar. Tjörn har bara skog på öns östra del. Inland är rikt på skog och har 11 sågar. På Hisingen är skogen nedtagen, sågar saknas och utförsel nämns ej. (Lennart Dahlén)

[Anm: Jämför med Pettersson angående slutsatser dragna av uppgifterna i 1610 års extraskattemantalslängd. (Pettersson, Skärgårdsbebyggelsen i Bohuslän, sid 102-103 samt Pettersson, Kulturminnen i Bohuslän, sid 104-105)]

Skattemantalslängder finns från åren 1610-1657.

1610 Didrik Mortensen återfinns i Bohus slotts räkenskaper. (Lüsch, Lysekils Historia, sid 11)

./